

PRODUKCIA ENTEROTOXÍNŮV DRUHMI RODU *STAPHYLOCOCCUS SP.* IZOLOVANÝCH Z OVČIEHO MLIEKA

Enterotoxin production in *Staphylococcus sp.* isolated from sheep milk

M. VASIL, M. FOTTA, J. ELEČKO

University of Veterinary Medicine, Košice, Slovak Republic

ABSTRACT

Aim of this work was the determination of enterotoxin producing strains, their frequency and comparison of enterotoxin production ability to the production of nucleases in *Staphylococcus sp.* isolated from sheep milk. 1275 samples of sheep milk originating from two farms were examined for positivity to staphylococcus during the period from May to October 2005. From sheep's milk a total of 125 strains of *Staphylococcus sp.* were isolated of which 117 strains were found to be capable of producing staphylococcal enterotoxins. Out of the 117 strains of *Staphylococcus sp.* isolated from sheep's milk 23 produced staphylococcal enterotoxins. Staphylococcal enterotoxin type C (SEC) occurred most frequently (14 cases, i.e., 60.9 %) where as 2 cases were identified for SEA, SED and SEE each. Production of DNA-se and TNA-se in all coagulase-positive strains of *Staphylococcus sp.*, i. e. in *Staphylococcus aureus* was confirmed. Coagulase-negative strains of *Staphylococcus sp.* did not produce TNA and DNA, although they produced the enterotoxins. It refers to the fact that production of enzymes proves the presence of *Staphylococcus aureus* in examined samples, but does not confirm the presence of *Staphylococcus* enterotoxins as was expected.

Key words: raw sheep milk, plasmocoagulase-negative and plasmocoagulase-positive, staphylococci, *Staphylococcus aureus*, staphylococcal enterotoxins

---

ÚVOD

Z mnohých metabolitov produkovaných stafylokoki najväčšie riziko pre zdravie konzumentov predstavujú enterotoxíny (SE), ktoré po požití môžu vyvolať otravu potravinami - stafylokokovú enterotoxikózu.

Počas mnohých rokov produkcia enterotoxínov bola spájaná hlavne s kmeňmi druhu *Staphylococcus aureus* (Bergdoll, 1989). Viacerí autori uvádzajú, že aj ostatné druhy koagulázo-pozitívnych stafylokokov (ako napr. *S. intermedius*, *S. hyicus*) môžu tvoriť enterotoxíny (Adesiyun a i., 1984; Becker a i., 2001). Ba aj niektoré koagulázo-negatívne stafylokoky sú enterotoxigénne (Bautista et al., 1988; Vernozy-Rozand, 1996).

Podľa Bennetta (1996) produkcia enterotoxínov súvisí skôr s koagulázo-pozitívnymi než s koagulázo-negatívnymi stafylokoki.

Stafylokokové enterotoxíny patria k bunkovým exoproduktom, ktoré sa vyskytujú pri niektorých druhoch rodu *Staphylococcus*, predovšetkým pri niektorých kmeňoch druhu *Staphylococcus aureus*. Ide o bielkoviny s molekulovou hmotnosťou v rozmedzí 26,9 - 29,6 kDa (Su a Wong, 1997). Významnou vlastnosťou stafylokokových enterotoxínov je ich značná odolnosť voči rôznym fyzikálnym a chemickým účinkom (Funk a i., 1973; Jamlang a i., 1971; Silverman a i., 1969), čo znamená, že ich biologická aktivita ostáva zachovaná aj po tepelnom spracovaní potravy.

Correspondence: E-mail: vasil@uvm.sk

Cieľom predloženej práce bolo pri druhoch rodu *Staphylococcus* izolovaných z ovčieho mlieka určiť kmene produkujúce stafylokokové enterotoxíny, frekvenciu týchto kmeňov a zároveň túto ich vlastnosť porovnať s produkciou nukleáz.

MATERIÁL A METÓDY

Izolácia baktérií

V priebehu jednej sezóny, t. j. od mája do októbra 2005 sme na prítomnosť stafylokokov vyšetrili celkom 1275 vzoriek ovčieho mlieka, pochádzajúcich z dvoch chovov.

Bakteriologické vyšetrenie sme vykonali podľa platných metodík Medzinárodnej mliekárskej federácie (IDF, 1981). Izoláciu sme vykonali na krvnom agare Columbia (Biomark, Ahmedabad, India) s 5 %-ným prídavkom defibrinovanej baranej krvi.

Identifikácia druhov rodu *Staphylococcus*

Na identifikáciu sme použili selektívne médiá *Staphylococcus medium* No. 110 (Oxoid, Hampshire, Anglicko) a Baird-Parkerov agar (Biomark, Ahmedabad, India). Koagulázový test sme vykonali testom Staphylo PK (Imuna, Šarišské Michaľany). Identifikáciu jednotlivých stafylokokových druhov sme urobili pomocou komerčného setu Staphy test 16 (Pliva – Lachema a.s., Brno, ČR). Doplnená bola o dodatkové testy, ktoré zahŕňali predovšetkým tvorbu kyseliny za aeróbnych podmienok z arabinózy, cellobiózy, fruktózy, glycerínu, laktózy, memelbiózy, melezitózy, N-acetylglukosamínu, rafinózy, ribózy a sorbitolu. Výsledky sme vyhodnotili pomocou identifikačného programu TNW

6 Pro. Testy sme doplnili o tvorbu kyseliny z manitolu za anaeróbných podmienok.

Vyšetrenie na produkciu enterotoxínov

Suspektné solitárne kolónie sme naočkovali do 5 ml BHI (Brain Heart Infusion, Oxoid, Hampshire, Anglicko) s keramickými izolátormi a inkubovali 18 - 24 hodín pri 37°C za neustáleho pretrepávania. Kultivačnú tekutinu sme vyčírili oddelením buniek pomnožovaného kmeňa 60 minútov centrifugáciou pri 3000 x G. Supernatant analyzovaný na prítomnosť stafylokokového enterotoxínu (SE) komerčnou súpravou Ridascreen® set A, B, C, D, E (R-Biopharm, Darmstadt, Nemecko) s citlivosťou 02 – 07 ng.ml⁻¹.

Test na DNAzu a TNAzu

Test na dezoxyribonukleázu (DNA-za) a termo-stabilnú dezoxyribonukleázu (TNA-za) bol spravený na DNA-zovom agare (Oxoid, Hampshire, Anglicko) podľa návodu výrobcu. Pri teste na TNA-zu sme odvážili dané množstvo DNA-zového agaru, rozpustili v Tris-HCl pufrí s pH 9,0 a po rozvarení sme pridali roztok Toluidínovej modrej do výslednej koncentrácie 0,1 g na 1000 ml. Po ochladení agarového roztoku asi na 50°C, sme ho vylievali po 5 ml do Petriho misiek s priemerom 5 cm.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Z ovčieho mlieka sme izolovali a vyšetrili 125 stafylokokových kmeňov. Z nich bolo 83 koagulázo-pozitívnych a 42 koagulázo-negatívnych. Všetky kmene sme podrobili druhovej identifikácii (Tab. 1).

Tabuľka 1: Druhové zastúpenie baktérií *Staphylococcus sp.* izolovaných z ovčieho mlieka
Table 1: Representation of *Staphylococcus sp.* bacterias isolated from sheep milk

¹Druh	<i>Staphylococcus</i>			
	pozit.		negat.	
	n	%	n	%
<i>S. aureus</i> *	83	66,4	-	-
<i>S. epidermidis</i> *	-	-	10	8,00
<i>S. caprae</i> *	-	-	9	7,20
<i>S. warneri</i> *	-	-	7	5,60
<i>S. simulans</i> *	-	-	5	4,00
<i>S. chromogenes</i>	-	-	3	2,40
<i>S. gallinarum</i>	-	-	3	2,40
<i>S. hominis</i>	-	-	2	1,60
<i>S. piscifermentas</i>	-	-	2	1,60
<i>S. schleiferi</i>	-	-	1	0,80
²Celkom	83	66,40	42	33,60

pozit. – koagulázo-pozitívny druh – coagulase-positive species; negat. – koagulázo-negatívny druh – coagulase-negative species
n – počet vyšetovaných kmeňov – number of examined strains

* - stafylokoky produkujúce enterotoxíny (viď tab. 2) - enterotoxins producing staphylococci (see tab. 2); ¹Species, ²Total

Získané výsledky sú takmer zhodné s Kirkanom a kol. (2005), ktorí rovnako identifikovali kmene *Staphylococcus aureus* a koagulázo–negatívnych stafylokokov na základe morfológických vlastností kolónií, farbenia preparátov podľa Grama a biochemických testov determinujúcich produkciu katalázy, hemolyzínov na krvnom agare, koagulázy, redukciu nitrátov, prítomnosťou DN-ázy, zhlukovacieho (tzv. clumping) faktoru, tvorbu arginínu dihydrolázy, ureázy a testu na rezistenciu voči novobiocínu. Z dodatkových fermentačných testov použili výsledky tvorby kyseliny zo sacharózy, maltózy, D-mannitolu, D-trehalózy, a rafinózy. Celkom vyšetrili 300 vzoriek mlieka a v 145 (48,33%) zistili stafylokoky, z čoho *Staphylococcus aureus* bol prítomný v 85 (28,33%) a koagulázo–negatívne stafylokoky boli izolované v 60 (20,00%) vzorkách. V skupine koagulázo–negatívnych stafylokokov bolo identifikovaných 20 kmeňov (33,33%) ako *S. hyicus*, 16 (26,66%) *S. chromogenes*, 9 (15,00%) *S. epidermidis*, 5 (8,33%) *S. haemolyticus*, 4 (6,66%) *S. sciuri*, 3 (5,00%) *S. lentis* a 3 kmene (5,00%) *S. cohnii subsp. cohnii*.

Vyšetrovanie na produkciu stafylokokových enterotoxínov sme realizovali súpravou Ridascreen® Set A,B,C,D,E (R-Biopharm AG, Darmstadt, Nemecko). Celkovo sme vyšetrili 117 stafylokokových kmeňov. Z nich 23 (t. j. 19,66 %) produkovalo rôzne enterotoxíny, a to samostatne enterotoxíny, alebo v kombinácii viacerých (dvoch) typov enterotoxínov (Tab. 2).

Najčastejšie sme produkciu enterotoxínov zaznamenali pri koagulázo–pozitívnych stafylokokoch, menovite pri *S. aureus*. Z koagulázo–negatívnych stafylokokov sa na produkcii enterotoxínov podieľali *S. simulans*, *S. caprae*, *S. epidermidis*, *S. warneri*.

Z biochemických vlastností stafylokokov sme sledovali ich schopnosť tvorby deoxyribonukleázy a termostabilnej deoxyribonukleázy. Oba enzýmy sa

vyšetrovali u koagulázo–pozitívnych a enterotoxínov tvoriacich stafylokokov (menovite u *Staphylococcus aureus*). Naopak, pri koagulázo–negatívnych stafylokokoch, napriek produkcii stafylokokových enterotoxínov sme ani v jednom prípade nezaznamenali tvorbu DNA-zy alebo TNA-zy. Potvrzuje to skutočnosť, že pozitívny nález týchto enzýmov síce dokazuje prítomnosť *Staphylococcus aureus* vo vyšetrovanej vzorke, ale nedokazuje prítomnosť stafylokokových enterotoxínov ako sa pôvodne predpokladalo.

Da Silva a i. (2000) študoval biochemické vlastnosti 274 kmeňov *Staphylococcus aureus*, ktoré izoloval z mlieka, rúk dojičov a dojacích strojov. Pri štúdiu postupoval tak, že najprv sledované kmene kultivoval na Baird-Parker agare, testoval ich na tvorbu katalázy, koagulázy a termonukleázy a až potom na bližšiu špecifikáciu použil referenčný identifikačný test API-Staph (Bio Mérieux, Lyon, Francúzsko). Atypický morfológický obraz na Baird-Parker agare vykazovalo 39,4 % kmeňov. Frekvencia výskytu atypických kolónií bola vyššia medzi kmeňmi, ktoré boli izolované z mlieka (40,6 %) ako u kmeňov zachytených zo sterov odobratých z rúk dojičov, alebo dojacieho stroja (26,1 %). Všetky kmene boli koaguláza–pozitívne, ale intenzita testu kolísala podľa zdroja vzoriek: kmene zachytené z prostredia vykazovali koagulázový test na 3+ až 4+, zatiaľ čo 17,1 % kmeňov izolovaných z mlieka dávali výsledok na 1+, alebo 2+. Negatívny TN-ázový test vykazovalo 2,2 % kmeňov *Staphylococcus aureus*.

Schopnosť produkcie termostabilnej DNA-zy koagulázo–pozitívnymi stafylokokmi viedla k vývoju niekoľkých metód pre vyšetrovanie potravinárskych výrobkov na prítomnosť tohto enzýmu. Tvrdilo sa, že jej preukázanie v potravine naznačuje pomnoženie *Staphylococcus aureus* vo výrobku a tým indikuje aj možnú prítomnosť enterotoxínov (Koupal a Deibel, 1978; Stadhouders a i.,

Tabuľka 2: Produkcia stafylokokových enterotoxínov jednotlivými druhmi stafylokokov
Table 2: Production of staphylococcus enterotoxins by individual staphylococcus species

¹ Druh stafylokoka	² Produkovany typ SE – počet							³ Celkom
	A	B	C	D	E	A+D	C+E	
<i>S. aureus</i>	1	0	12	0	0	1	1	15
<i>S. caprae</i>	0	0	2	0	1	0	0	2
<i>S. epidermidis</i>	1	0	0	0	0	0	0	1
<i>S. simulans</i>	0	0	0	1	1	1	0	3
<i>S. warneri</i>	1	0	0	1	0	0	0	2
Celkom ⁽³⁾ / % ^a	2	0	14	2	2	2	1	23
% ^a	8,7	0,0	60,9	8,7	8,7	8,7	4,3	100

%^a – % z celkového počtu enterotoxíny tvoriacich stafylokokov; %^a - enterotoxins producing staphylococci from total number (%)

¹Staphylococcus species, ²production type SE (staphylococcal enterotoxin) – number, ³total

1980; Van Schouwenburg a i., 1978). Neskôr sa zistilo, že toto tvrdenie s najväčšou pravdepodobnosťou neplatí v prípade koagulázo–negatívnych stafylokokov (Su a Wong, 1997) a potvrdzujú to aj naše výsledky.

ZÁVER

Z prezentovaných výsledkov vyplýva:

1. Bakteriologickým vyšetrením bolo v súbore 1275 vzoriek ovčieho mlieka diagnostikovaných 125 kmeňov *Staphylococcus sp.* (9,8%), z ktorých sa častejšie vyskytovali koagulázo–pozitívne stafylokoky, t. j. *Staphylococcus aureus* (83 kmeňov) ako koagulázo–negatívne stafylokoky (42 kmeňov).
2. Zo 42 koagulázo–negatívnych stafylokokov takmer 3/4 (74,55%) tvorili *S. epidermidis* (10/42), *S. caprae* (9/42), *S. warneri* (7/42) a *S. simulans* (5/42), t. j. druhy s výskytom kmeňov produkujúcich enterotoxíny.
3. Enterotoxíny produkovali obe skupiny stafylokokov. Najfrekvencovanejší bol výskyt produkcie stafylokokového enterotoxínu typu C (14 kmeňov). Produkcia enterotoxínu typu B nebola vôbec zachytená. Súčasne viac typov stafylokokových enterotoxínov produkovali 3 druhy stafylokokov a to následovne: A+D (2 kmene) a C+E (1 kmeň).
4. Na produkcii enterotoxínov sa najčastejšie podieľali kmene *Staphylococcus aureus* (15), potom *Staphylococcus simulans* (3), *Staphylococcus caprae* (2), *Staphylococcus warneri* (2), *Staphylococcus epidermidis* (1).
5. Výsledky sledovania produkcie DNA-zy a TNA-zy dokumentujú, že touto schopnosťou sa vyznačujú koagulázo–pozitívne stafylokoky. Produkcia DNAazy a TNA-zy nebola u druhov koagulázo–negatívnych stafylokokov pozorovaná.

Táto práca bola podporovaná projektom APVT „Mikrobiálne a hygienické aspekty etiológie, diagnostiky, prevencie a tlmenia environmetálnych mastitíd prežúvavcov a zdravotná neškodnosť produkovaného mlieka“ č. APVT-20-025604, projektom VEGA „Štúdium vzájomných vzťahov medzi produkciou stafylokokových enterotoxínov a charakteristických znakov patogenity u stafylokokov izolovaných z mlieka prežúvavcov“ č. 1/ 1371/04 a štátnym programom výskumu a vývoja „Potraviny – kvalita a bezpečnosť“ číslo 2003SP270280E010280E01.

LITERATÚRA

- ADESIYUM, A. A. - TATINI, S. R. - HOOVER, D. G. 1984. Production of enterotoxins by *Staphylococcus hyicus*. In: *Veter. Microbiol.*, vol. 9, 1984, p. 487-495.
- BECKER, K. - KELLER, B. - VON EIFF, C. - BRÜCK, M. - LUBRITZ, G. - ETIENNE, J. - PETERS, G. 2001. Enterotoxigenic potential of *Staphylococcus intermedius*. In: *Appl. Environ. Microbiol.*, vol. 67, 2001, p. 5551-5557.
- BERGDOLL, M. S. 1989. *Staphylococcus aureus*, In: DOYLE, M. P. (ed.), Foodborne bacterial pathogens. New York : Marcel Decker Inc., 1989, p. 463-523, 816 p
- BAUTISTA, L. - GAYA, P. - MEDINA, M. - NUNEZ, M. 1988. A quantitative study of enterotoxin production by sheep milk staphylococci. In: *Appl. Environ. Microbiol.*, vol 54, 1988, p. 566-569.
- BENNETT, R. W. 1996. Atypical toxigenic *Staphylococcus* and non-*Staphylococcus aureus* species on the horizon? (an update). In: *J. Food Protect.*, vol. 59, 1996, p.1123-1126.
- DA SILVA, P. W. – DESTRO, M. T. – LANDGRAF, M. –FRANCO, B.D.G.M. 2000. Biochemical characteristics of typical and atypical *Staphylococcus aureus* in mastitic milk and enviromental samples of Brazilian dairy farms. In: *Brasil. J. Microbiol.*, vol. 31, 2000, p. 103-106.
- FUNK, D. K. – STEINBERG, D. H. - MILLET, R. D. – KURANTNIK, K. J. - MUPHY, T. F. 1973. Thermal inactivation of staphylococcal enterotoxins B and C1. In: *Appl. Microbiol.*, vol. 26, 1973, p. 938-942.
- IDF 1981. Laboratory methods for use in mastitis work. International Dairy Federation Bulletin. Brussels. IDF Document no. 132, 1981, 27 p.
- JAMLANG, E. M. - BARTLETT, M. L. - SNYDER, H. E. 1971. Effect of pH, Protein concentration and Ionic Strenght on Heat Inactivation of Staphylococcal Enterotoxin B. In: *Appl. Microbiol.*, vol. 22, 1971, p. 1034-1040.
- KIRKAN, S. – GÖKSOY, E. O. – KAYA, O. 2005. Identification and Antimicrobial succceptibility of *Staphylococcus aureus* and coagulase–negative staphylococci from bovine mastitis in the Aydin region of Turkey. In: *Turk J. Vet. Anim. Sci.*, vol. 29, 2005, p. 791-795.
- KOUPAL, A. – Deibel, R. H. 1978. Rapid qualitative method for detecting staphylococcal nuclease in foods. In: *Appl Environ Microbiol.*, vol. 35 , 1978, no.6, p. 1193–1197.
- STADHOUDERS, J. - HASSING, F. - GALESLOOT, T.E. 1980. A rapid and simple method for the detection of *Staphylococcus aureus* thermonuclease in cheese. In: *Netherl. Milk Dairy J.*, vol. 34, 1980, p. 199-204.
- SILVERMAN, S. J. - ESPESETH, D. A. - SCHANTZ, E. J. 1969. Effect of formaldehyde on the immunological and biological activity of staphylococcal enterotoxin B. In: *J. Bacteriol.*, vol. 89, 1969, p. 437-442.

- SU, Y.Ch. - WONG, A.C.L. 1997. Current perspectives on detection of staphylococcal enterotoxins. In: *J. of Food Protec.*, vol. 60, 1997, no. 2, p. 195-202.
- VAN SCHOUWENBURG - VAN FOEKEN, A. W. J. - STADHOUDERS, J. - JANS, J.A. 1978. The thermonuclease test for assessment of the growth of coagulase positive staphylococci in Gouda cheese with a normal acidity development. In: *Netherl. Milk Dairy J.*, vol. 32, 1978, p. 217-231.
- VERNOZY-ROZAND, C. - MAZURY, C. - PREVOST, G. - LAPEYRE, C. - BES, M. - BRUN, Y. - FLEURETTE, J. 1996. Enterotoxin production by coagulase- negative staphylococci isolated from goat's milk a cheese. In: *Int. J. Food Microbiol.*, vol. 30, 1996, p. 271-280.

Adresa autorov: doc. MVDr. Milan Vasiľ, CSc., MVDr. Marian Fotta, MVDr. Juraj Elečko. CSc., Univerzita veterinárskeho lekárstva, Ústav chovu zvierat, Laboratórium produkcie a hygieny mliečnej žľazy, Komenského 73, 041 81 Košice.